

Arvovaltaa ja harhalaukauksia

Väitöskirjani tieteellisyyttä on kyseenalaistettu *Skeptikko*-lehdessä jo vuoden päivät. Jussi Niemelän lisäksi leikkiin ovat ryhtyneet Jeja-Pekka Roos ja Osmo Tammisalo.

Skeptikko-lehden viime numerossa sosiaalipolitiikan professori Jeja-Pekka Roos (2005) koetti saada tilanteeni näyttämään mahdollisimman ikävältä. Valitettavasti hän joutui siinä puuhassa vääristämään tosiasioita. Oikaisen seuraavassa hänen väitteitään; muutamat kohdat edellyttävät yksityiskohtaista tarkastelua.

Aluksi prof. Roos esittää virheellistä tietoa väitöskirjani esitarkastajista: nämä olivat muka semiootikkoja ("toinen oli virolainen, toinen taas Suomesta, Altti Kuusamo") eivätkä he ole perehtyneet evoluutioteoriaan taikka psykoanalyysiin. Prof. Altti Kuusamo ei kuitenkaan toiminut väitöskirjan esitarkastajana vaan vastaväittäjänä; esitarkastajina toimivat dos. Juhani Ihanus Helsingin yliopistosta ja akateemikko, prof. Jaan Ross Tarton yliopistosta; kumpaakaan ei voi pitää semiootikkona. Prof. Kuusamo on perehtynyt paitsi semiotiikkaan myös psykoanalyyttiseen taiteidentutkimukseen; dos. Ihanuksen väitöskirja *Kadonneet alkuperät* käsitteli Edvard Westermarckia (Ihanus 1990), ja hän on käsitellyt psykoanalyysia ja sen historiaa lukuisissa kirjoituksissa;* prof. Ross on kansainvälisesti tunnettu musiikkipsykologian tutkija.† Psykoanalyysin ja taiteidentutkimuksen asiantuntijat arvioivat väitöskirjani ja hyväksyivät sen tieteelliseksi opinnäytteeksi; koska väitöskirjan keskeisenä tutkimuskohteena ei ole evoluutioteoria, ei esitarkastajien tarvinnut olla evoluutioteorian alalta.

Katteetonta ja asiatonta vähättelyä on myös Helsingin yliopiston musiikkitieteen oppiaineen luonnehtiminen "lähinnä semiotiikaksi". Vaikka musiikin semiotiikka kuuluu oppiaineen "vahvuusalueisiin" ja oppiaine vastaa semiotiikan opintokokonaisuudesta, ovat semioottiset tutkimusaiheet vähemmistönä musiikkitieteen jatko-tutkintojen joukossa.‡

Prof. Roos toistaa Jussi Niemelän (2005) väitteet tutkielman salailusta. Väitöskirjan käsikirjoitus ja taittoversio olivat aikoinaan esilukijoita varten internetissä, ja myös prof. Roos perehtyi käsikirjoitukseen; on vaikea ymmärtää, miksi tutkielmaa

* Dos. Ihanus on julkaissut kirja-arvion, joka perustuu hänen lausuntoonsa (Ihanus 2005).

† Prof. Rossin julkaisuluettelo: <URI:http://www.ut.ee/FLKU/oppejoud/jaanross/publikatsioonid.htm>.

‡ Jatko-opintojen aiheet esitellään oppiaineen internet-sivuilla: <URI:http://www.helsinki.fi/taitu/musiikkitiede/tutkimusaiheet.htm>. Myös opinnäytteitä on lueteltu: <URI:http://www.helsinki.fi/taitu/musiikkitiede/opinnaytteet.htm>.

jatkuvasti väitetään salaillun. Prof. Roos väittää, että hän ei saanut kirjaa jostakin, mutta tällaiset kertomukset voi jättää omaan arvoonsa (Lång 2005). Miksi hän ei tiedustellut asiaa suoraan minulta?

Prof. Roos tulkitsee asiat kannaltani kielteisellä tavalla piittaamatta siitä, että menettely johtaa ristiriitaan. Syksyllä 2004 hän tuntui suhtautuvan kielteisesti siihen, että käsikirjoitus oli luettavana internetissä. Nyt hän tuntuu muuttaneen mieltänsä, sillä hän näkyy suhtautuvan kielteisesti siihen, että väitöskirjaa ei ole internetissä luettavana:

”On mielenkiintoista, että Lång ei ole sitä [väitöskirjaa] jälkikäteenkään palauttanut verkkoon luettavaksi. Se, että hän haluaisi saada siitä myyntituloja, tuskin on todellinen syy.” (Roos 2005: 55.)

Niin tai näin — aina väärin päin!*

Ylimalkaan prof. Roosilla tuntui olleen virheellinen mielikuva käsikirjoituksen internet-version julkisuudesta. Kyseiseen PDF-tiedostoon ei ollut kotisivullani eikä muualla linkkejä, joten siihen saattoi päästä käsiksi vain kolmella tavalla: 1. saamalla minulta täsmällisen URI-osoitteen, 2. arvaamalla täsmällisen URI-osoitteen tai 3. selaamalla kotisivuhakemistoa erityiskeinoin (”hakkeroimalla”).† Sama pätee taittoversioon, joka oli syksyllä 2004 tarjona mutta ei enää ELO-mikroverkon hakemistossa vaan Unix-palvelimen hakemistossa. Jos prof. Roos olisi halunnut siihen tutustua, hän olisi pyynnöstä saanut URI-osoitteen.

Paikkaansa ei pidä prof. Roosin väite, jonka mukaan väitöskirja ”hävisi sieltä [mikroverkkohakemistosta] mm. allekirjoittaneen esittämän kritiikin seurauksena ja korvautui (aluksi) vain saksankielisellä täysin epäinformatiivisella tiivistelmällä” (Roos 2005: 55. Lihavointi minun). Prof. Roosilla on virheellinen käsitys siitä, miksi käsikirjoitus ”hävisi”, eikä hän ole varmistanut minulta, oliko hänen kritiikillään todellisuudessa sellaista vaikutusta kuin hän olettaa: hänen arvostelunsa jälkeen kirja lähti painettavaksi. *Post hoc ergo propter hoc?* Tapahtumain kulun selostin jo aikaisemmin (Lång 2005).

En osannut arvata, että prof. Roos olisi ollut Jussi Niemelän (2005) mainitsema ”eräs taho”, joka ”osoitti” kritiikkini ”perustavanlaatuisen virheellisyyden”. Ensinnäkään en arvannut, että Jussi Niemelä viittaisi yksityisiin sähköpostiviesteihin, ja toiseksi kyseisissä viesteissä ei osoitettu kritiikin saati väitöskirjan ”perustavanlaatuis-

* Prof. Roos ei ole julkistanut lausuntoa omalla kotisivullaan, eikä *Skeptikon* kirjoitusta mainita hänen julkaisuluettelossaan. (Sivustoa <URI:http://www.valt.helsinki.fi/staff/jproos/> selattu 14. 1. 2006.)

† Tämän selitin hänelle sähköpostitse jo 3. 9. 2004.

ta virheellisyyttä”. Prof. Roos ”reposteli” vain liitettä B (prof. Roosin sähköpostiviesti 31. 8. 2004).

Tutustuttuaan internetissä käsikirjoitukseen ”Sosiobiologia: retoriikkaa ja mielletömiä ihmisiä” prof. Roos otti minuun oma-aloitteisesti yhteyttä sähköpostitse elokuussa 2004 ja lähetti elo–syyskuussa kaikkiaan yhdeksän viestiä; vastaukseksi kirjoitin viisi viestiä. Väitöskirjan käsikirjoituksen internet-osoitteen lähetin hänelle oma-aloitteisesti 28. 8. 2004. Prof. Roos kertoi vain, että kirjoitukseni on täynnä ”toinen toistaan hölmömpiä väärinkäsityksiä”, mutta ei osoittanut niitä. Koska hän ei halunnut perustella väitteitään, huomautin aito skeptikon lailla, että hän ei itsekään uskone niihin:

”Koska ette esitä perustelujanne, joudun päättämään, että ette itsekään usko niiden kestävän päivänvaloa. Varsinainen kysymys kuuluukin: miksi muodostatte käsityksenne nojaten sellaisiin perusteluihin, joihin ette itsekään oikein luota?” (Sähköpostiviestini prof. Roosille 31. 8. 2004.)

Hämmentävä ristiriita syntyy siitä, että prof. Roos ymmärtää edustavansa tieteellisyyttä ja samanaikaisesti kieltäytyy keskustelusta ja leimaa sen jo etukäteen ajanhu-kaksi.

Ainoassa pitkässä ja yksityiskohtaisessa viestissään (31. 8. 2004) prof. Roos keskittyy ”Liitteen 2” ruotimiseen: hän väittää että sukurutsaustabun osalta Westermarck oli oikeassa ja Freud väärässä, puolustaa Heikki Sarmajaa sekä Markus J. Rantalaa ja Osmo Tammisalaa kritiikiltäni ja pitää väitteitani ”typerinä”, ”väärinymmärtämisenä” ja ”saivarteluna”.

Vastasin hänen viestiinsä yksityiskohtaisesti 3. 9. 2004 ja kerroin kohta kohdalta, miksi en voi hyväksyä hänen moitteitaan, mutta hän vetäytyi keskustelusta. Sen sijaan että olisi osoittanut, missä ja miksi olen väärässä, hän jätti keskustelun sikseen; nyt jälkikäteen hän väittää **osoittaneensa** minulle kritiikin ”virheelliseksi ja ymmärtämättömäksi” ja ilmoittaa julkisesti, että minä en tajunnut evoluutioteoriasta mitään. Todellisuudessa hän vain luetteli minulle perustelemattomia mielipiteitään eikä jatkanut keskustelua, kun kyseenalaistin hänen mielipiteensä.

Jälkikäteen on toki helppoa esittää epämääräisiä väitteitä keskustelun luonteesta: minä en muka ymmärtänyt luonnonvalinnasta enkä seksuaalivalinnasta ”juuri mitään”. Prof. Roos olettaa lukijoiden muodostavan käsityksiään arvovallan menetelmällä, ei tieteen menetelmällä, ja luottavan hänen luonnehdintoihinsa.*

* Käsitteidenmuodostuskeinoista ks. Peirce 2001: 137–150.

Väitöspäivän aamuna sain tietää, että prof. Roos oli ilmoittanut tulevansa dispuutaatioon ja että hän aikoi lukea lausuntonsa tilaisuuden lopussa. Hän ei kuitenkaan saapunut paikalle vaan lähetti lausuntonsa myöhemmin minulle.

Lausunnossaan prof. Roos käsittelee vain murto-osaa väitöskirjasta eikä arvioi musiikkitieteellistä sisältöä lainkaan. Hän tarkastelee ennen kaikkea psykoanalyysin tieteellisyyttä ja Westermarck-jaksoa ja pitää kritiikkiäni ”pintapuolisena ja kevyenä”. Ylimalkaan hän esittää perusteluiksi vähätteleviä luonnehdintoja, joita voitaisiin yhtä hyvin käyttää sosiobiologeista: ”retorista polemiikka”, ”virheellisiä tulkintoja”, ”erittäin virheellisiä väitteitä”, ”pamflettityyppistä polemisointia”, ”hagiografiaa” jne. Luonnehdintansa hän joko jättää perustelematta tai antaa väärää tietoa kirjan sisällöstä (en esimerkiksi ”pidä kiinni ilmeisen virheellisestä ja epätieteellisestä alkuperäisestä Freud-teoriasta” Westermarck-luvussa vaan arvostelen Freudin ”fylogeneettistä fantasiaa” epäuskottavaksi [Lång 2004: 122]).

Muutoinkin prof. Roosin lausunto vaikuttaa tieteellisesti epäilyttävältä. Hän moittii emergenssin kuvausta (Lång 2004: 21–29) mutta tuntuu tarkoittavan emergenssillä ilmiötä, jota fysiikassa nimitetään entropiaksi (”munakkaasta ei saa enää kananmunaa ja vettä”). Hän arvostelee psykoanalyysia, mutta kritiikki pyörii Sigmund Freudin ympärillä, eikä hän esitä lähdeviitteitä väitteidensä tueksi, vaikka muutoin viitteitä käyttääkin (saamassani lausunnossa ei kuitenkaan ole lähdeluetteloja eikä liitettä, jossa on kuulemma lueteltu ”vain eräitä” liitteen B ongelmia). Työtäni koskevat väitteet jäävät vähättelevien luonnehdintojen tasolle:

”Jokainen Långin sivulla 147-148 [124–125?] esittämistä vastaväitteistä on evoluutioteoreettisesti virheellinen ja osoittaa erittäin heikkoa tieteellistä päättelykykyä. Lopuksi hän lisäksi vielä esittää erittäin virheellisiä väitteitä yhteiskuntatieteellisistä kausaalipäätelmistä ja tilastollisten keskiarvojen käytöstä, mistä Westermarck-ilmion yhteydessä ei ole kysymys.” (Prof. Roosin lausunto 4. 2. 2005.)

Huomautusteni mahdollinen virheellisyys ja heikkous jää avoimeksi. Epäselväksi jää myös se, miksi evolutiivinen ja psykoanalyttinen insestikäsitys olisivat keskenään vastakkaisia ja miksi psykoanalyysin käsitystä olisi ”äärimmäisen vaikea empirisesti todentaa tai kumota” (Roos 2005: 55).

Prof. Roos (2005: 55) koettaa leimata minut ”tyypilliseksi uskomuslääkinnän taikka *intelligent designin* edustajaksi”, koska en muka ole valmis hylkäämään uskomuksiani, kun ne osoitetaan vääriksi. Hänen väitteensä ontuu kahdellakin tapaa: tiedon kertyessä olen muuttanut käsityksiäni esimerkiksi psykoanalyysista (aikaisemmin suhtauduin siihen melko torjuvasti), eikä hän myöskään ole ”osoittanut” käsityksiäni

vääräksi muutoin kuin oman arvionsa mukaan. Epämääräisten väitteiden ja vähättelevien luonnehdintojen esittäminen ei vielä täytä osoittamisen kriteerejä.

Jos sosiobiologiakritiikkini tosiaankin on täysin hakoteillä, kuten prof. Roos, Jussi Niemelä ja Osmo Tammissalo eri yhteyksissä korostavat, niin miksi väitöskirjaa ja sen tekijää vastaan on käynnistetty suurellinen manööveri, ikään kuin suomalainen sosiobiologia olisi joutunut **todelliseen** vaaraan arvosteluni takia?

Jussi Niemelän kirjoitteluun on yhä vaikeampi suhtautua vakavasti. Koska hän ei ole lukenut väitöskirjaani eikä halua perehtyä psykoanalyysin nykytilaan, hän ei voi järkevästi osallistua aiheesta käytävään keskusteluun. Hänen asenteellaan ei ole mitään tekemistä skeptismin kanssa.

Sama pätee Osmo Tammissaloon: jos hän olisi lukenut väitöskirjani, hän ei suotta kyselisi ”ennusteita”. Ymmärtävissä tieteissä ei laadita ennustuksia (prediktioita) vaan selityksiä (postdiktioita). (Lång 2004: 101; myös esim. Niiniluoto 1983: 299–302.)

Muutamia muita ongelmakohtia käsittelem toisaalla (Lång 2006a; 2006b).

LÄHTEET

- Ihanus, Juhani 1990: *Kadonneet alkuperät: Edvard Westermarckin sosiopsykologinen ajattelu*. [Diss.] Kirjayhtymä, Helsinki.
- Ihanus, Juhani 2005: Psykoanalyttisesta musiikintutkimuksesta. [Esitarkastajan lausunnosta muokattu kirja-arvostelu.] — *Psykoterapia* 2 (24. vsk.), s. 139–142.
- Lång, Markus 2004: Psykoanalyysi ja sen soveltaminen musiikintutkimukseen. [Diss.] *Studia musicologica Universitatis Helsingiensis*, 12 [11]. Helsingin yliopisto, Helsinki.
- Lång, Markus 2005: Eleitä vai perusteluja? — *Skeptikko* 2 (18. vsk.), s. 33–35. <URI:http://www.elisanet.fi/markus.lang/opinnot/skeptikko-1.html>.
- Lång, Markus 2006a: Psykoanalyysi ja todellisuus. — Psykoanalyysi-antologia (toim. Petri Meronen). Tulossa.
- Lång, Markus 2006b: Retoriikkaa ja kirjaviisautta. [Julkaisematon vastine.] — <URI:http://www.elisanet.fi/markus.lang/opinnot/psykologia06.html>.
- Niemelä, Jussi 2005: Salatiedettä Helsingin yliopistossa. — *Skeptikko* 1 (18. vsk.), s. 38–39.
- Niiniluoto, Ilkka 1983: *Tieteellinen päättely ja selittäminen*. Otava, Helsinki.
- Peirce, Charles S. 2001: *Johdatus tieteen logiikkaan ja muita kirjoituksia*. Valinnut ja suomentanut Markus Lång. Vastapaino, Tampere.
- Roos, Jeja-Pekka 2005: Långin väitöskirja tieteellisesti kyseenalainen. — *Skeptikko* 4 (18. vsk.), s. 54–55.

Kirjoittaja on helsinkiläinen musiikkitieteilijä.